

EESTLASTE AJALUGU SUHHUMI LINNAS

Autor teadmata

Toimetatud versioon

(originaali pealkiri: Eestlaste ajalugu Suchumi linnas)

Suhhumi 1919

Toimetaja märkused

Tekstist selgub, et see on kirjutatud 1919. aastal. Tol ajal kuulus Abhaasia Suhhumi piirkond Gruusia Demokraatliku Vabariigi koosseisu ja punane režiim ei olnud seal veel kanda kinnitanud. Suurem osa Suhhumi piirkonna eestlastest elas 1882. aastal asutatud Estonia ning 1884. aastal asutatud Alam-Linda ja Ülem-Linda külades, kuid mingil määral elas eestlasi ka Suhhumi linnas.

Toimetades ajakohastasin arhailised sõnavormid, korrigeerisin kokku-lahkukirjutust, lisasin kirjavahemärke ja mõned lõiguvahed, harvemini muutsin sõnade järjekorda lauses. Püüdsin säilitada teksti algsel kujul, kus vähegi võimalik tundus, ja seetõttu ei pruugi ka tulemus olla tänapäeva arusaamade järgi kõige ladusam. Mõnes kohas otsustasin siiski ohverdada autori keelepruugi (ka siis, kui omal ajal olnuks tegu korrektse eesti keelega) ja tema keelt mõne sõna asendamisega tänapäevastada, et tekst oleks suurema vaevata mõistetav.

Mõne üksiku lause puhul ei tulnud mõte täiesti selgelt välja; nendes kohtades püüdsin toetuda teksti loogikale.

Autori idiolektist ja keelepruugist täpsema pildi saamiseks soovitan lugeda sama teksti sõnasõnalist ümberkirjutust või tutvuda skaneeritud käsikirjaga, vt. <http://ida.aule.ee/kirjutised/index.html#suhhumi>

Käsikirja originaal on hoiul Tartus kirjandusmuuseumis Eesti Kultuuriloolises Arhiivis (EKLA, f 235, m 29:14).

A.Aule

EESTLASTE AJALUGU SUHHUMI LINNAS

I

1882. aastal Samarast sisse rännanud eestlastest ei jäänud keegi Suhhumi linna elama: nad asusid lõpuks linnast 25 versta kaugusele Kodori jõe kaldale.

1884. aasta sisserändajatest jäi Suhhumi linna pikemalt peatuma Tallinnast pärit Friedrich Vilder. Ta ostis Heimani uulitsale 400 rubla eest maatüki ühes müüridega ja ehitas maja lõplikult valmis, nagu see praegu on.

Seega oli ta esimene majaomanik Suhhumis. 1887. aastal müüs ta maja 3000 rubla eest ära ja sõitis Krimmi.

Peagi selle järel, kui Vilder ostis krundi, ostis mäele 400 ruutsülla suuruse krundi Kata Tuulas Viimsist. Ta ehitas omale maja, pidas paari lehma ja kauples köögiviljakraamiga. Et tal aga üksinda raske oli hakkama saada, müüs ta maja ja krundi viiendal aastal (1889) sakslasele 900 rubla eest ära ja sõitis Tallinna.

1887. aastal, sel ajal, kui Vilder oma maja ära müüs, sõitis Krimmist Jaan Kalits naise Kataga Suhhumi ja ostis linnavalitsuse käest 15 kopikat ruutsüllast makstes merest 30 sülda eemal madala 360-ruutsüllase koha, kust oja läbi merre jooksis. Ta hakkas eesti visadusega pesa ehitama: ostis 40 rubla eest Linda külast Gustav Kaevatsi käest valmishitatud maja ja vedas talgutega linna. Kui ta linnas maja plaani järgi valmis saanud, läinud see 700 rubla maksma. Praegu on see maja veel alles ja needsamad asunikud elavad sees. Esiotsa hakkasid nad lehmapidamisega oma elujärke sisse seadma. Neil oli kuni 12 Kaukaasia tõugu lehma, neid pidasid nad 12 aastat. Pärastpoole, kui nägid, et Krimmist sisse toodud loomad rohkem piima annavad, pidasid teist 12 aastat Krimmist toodud lehma ja ehitasid krundi peale ehitusi juurde, kuni lõpupoole majade sissetulekust elasid. Eestlased, kes Suhhumi trehvasid tulema, leidsid tihtipeale ulualust ja head nõu sellest eesti kojast. Külamehi aitas Jaan Kalits kui endine Nikolai-aegne soldat vahelträäkijana kohtus kui ka valitsusasutustes.

II

Esiotsa, 1884. aastal oli linnas palju üürirahvast ja teenijaid.

Raudsilla juures oli suur Metaksa maja eestlasi täis, ühed sõitsid sisse, teised tagasi. Paljudele ei meeldinud Suhhumi ümbruse elu, nad ei saanud nii hõlpsasti maad ja sõitsid tagasi. Peab ütlema, et $\frac{3}{4}$ sisserändajatest tagasi sõitis.

Kel raha oli, see sõitis tagasi. Rahata inimesed olid sunnitud siia jääma. Viletust said kõik näha kui teenijad inimesed kunagi. Eesti teenijad, niihästi meeste- kui naisterahvad, olid otsitud.

Kõige esimese kõrtsi tegi lahti Rõbni põikuulitsas keegi Prill, pidas seda paar aastat. Siis, umbes 1889. aastal sai teine eesti trahter avatud Karl Schwartzbachi poolt, kes pidas seda kolm aastat.

Esimene eesti ametnik Suhhumis oli Linda küla asunik Friedrich Renning, rahukohtu tõlk, kes teenis kirjutaja ametikohast alates kuni sekretäri kohani. Kui ta pärastpoole Võrus 1904–1914 ja Raplas ülemtalurahvakohtu eesistuja oli ja sealt evakueeriti, sai ta tänavu, 1919. aastal Gruusia valitsuse poolt Suhhumi ringkonda Gudautasse rahukohtunikuks saadetud.

Teine ametnik oli August Jake, kes renteiteenistuses kontrolöri ametikohani teenis, aga sõja ajal Türgimaale komissariks läks.

III

Esimese töökoja tegid lahti Mihkel Lelle ja tisler Juhan Altdorf. Lelle kui Pärnus õppinud sadulsepp ja polsterdajameister, kes Balti parunitele oli töötanud, oli Kaukaasia vürstide ja rahameeste seas väga nõutud.

Pärast seda tegi Jüri Künnapas 1900. aastal kingsepatöökoja lahti ja see tõusis üle linna tähtsamaks töökojaks, kus alaliselt 5–6, vahel kuni 10 meest töötas. Oma osava pooliku vene keelega seltsis ta sel ajal ainult Suhhumi aristokraatidega, jootis neid võõrastemajas, ja ei jätkunud temale kõigest suurest sissetulekust: asi lõi kõikuma ja äri langes 1904. aastal.

Enne seda tegid M. Lelle ja V. Soovik Georgi uulitsal esimese (naha)kaupluse lahti ja aasta pärast võtsid V. Soovik, M. Lelle, Chr. Naaber ja H. Grosmann Salski kaupluse üle, kus varem Tomberg selliks oli, — koloniaalpoes ühes nahakauplusega sellesamas kohas, kus praegu Eesti Majanduse Ühisuse kauplus on.

Mitte üksi linnas, vaid ka ümbruses oli eestlasi datšade peal aednikkude ja valitsejatena teenimas: professor Ostroumovi juures Hendrik Hendrikson, miljonär Laptevi juures Orro, suurvürst Aleksandr Mihhailovitši juures Otto Kõverik ja Tuul, Suhhumi põllutöö- ja aia-katsejaamas Jakob Mihkelson 1896. aastast kuni 1902. aastani.

1902 asus Jakob Mihkelson Suhhumi linna elama, ehitas Karantinnaja uulitsale maja ja asus ärijuhiks Odessa kaubamaja Jenny Ko. õllelattu.

Lao klaasuksele laskis ta maalida esimese eestikeelse sildi: „Astu sisse, eestlane, värskel õlu”, venekeelne silt aga oli majapikkuselt „Источник свѣжого пива”. Kui kompanii Soovik–Lelle–Naaber–Grosmann lahku läks, siis asus Mihkelson Chr. Naaberiga kompaniisse. Seitse aastat vähese rahaga ei ede-

nenud kauplus eriti ja langes raha vähesuse pärast kitsikusse, veel pahemasse seisukorda aga siis, kui eesti asunikud 1913. aastal oma kooperatiivpoe lahti tegid.

IV

Eesti Majanduse Ühisuse asutajate hulgas olid ka J. Mihkelson ja Naaber, kuid arvati, et vana kauplust ei maksa üle võtta: on tarvis hoopis uude kohta teha. Et häid ruumisid ei olnud, tegi Eesti Majanduse Ühisus kõrvalisse uulitsasse poe lahti. Pooled Mihkelsoni ja Naabri ostjad läksid Eesti Majanduse Ühisuse poole: nii sündis lõhe kahe eesti kaupluse vahel ja konkurents.

Paljud ei hakanud Eesti Majanduse Ühisuse liikmeks selle pärast, et uus ühisus pidi Mihkelsoni ja Naabri poe üle võtma, nii et kõigi kreeklaste, venelaste ja armeenlastega kokku oli ühisuses 90 liiget, ja pealegi asus pood kõrvalises kohas. Viljandist sai kutsutud ärijuht Peeter Litter, 22-aastane elus küpsemata mees, kes Suhhumi oludega tuttav ei olnud.

Paariaastase kauplemise järel sai ühisus 7½ tuhat rubla kahju, mis jagati liikmete — osalt ka vana juhatuse — vahel ära. Iga mees maksis 82 rubla 20 kopikat, riidu ja kirumist oli pealekauba.

Mihkelsoni ja Naabri poolel olivad panid ette asja uuesti alustada ja nüüd üks eesti pood teha, jõuda kokkuleppele Mihkelsoni ja Naabriga, kes vanaviisi kahjuta kauplesid ja ka ühtlasi soovisid kokku leppida.

1915. aasta aprillikuus sündis see tähtis moment, et „Eesti” Suhhumis end ühendas. Eesti Majanduse Ühisus ostis Mihkelsoni ja Naabri kaupluse 12 tuhande eest ära. Mihkelson sai juhatuse liikmeks kui kassiir, Chr. Naaber kui ärijuht ja Peeter Litter kui raamatupidaja.

Sellest ajast hakkas äri kosuma. 1916. aastal oli puhast kasu 3½ tuhat ja 1917. aastal 4½ tuhat rubla, 1918. aastal — selle läbi, et kaubad odavalt ostetud — 22 tuhat kasu. Rahva usaldus kasvas. Enne võttis iga mees raha ühisusest välja, nüüd aga tuuakse raha suure usaldusega sisse, mitte üksi eestlaste, vaid ka muulaste poolt, sest kassiir Mihkelson on kõigile tuttav.

V

Nii hakkas „Eesti” Suhhumis kosuma, kui „võitlus olemise eest” algas. Uued värsked jõud Eestist ja suhhumlased (kooliõpetajad Reimann ja Ruber, ärijuht Litter jne.) tulid suhhumlastega mõttele siin 1914. aastal asunduste laulupidu korraldada.

Mõeldud-tehtud: laulud valitud, trükki saadetud, juhatus valitud: Jake, Mihkelson ja Litter. Siis toetas meid suuresti Eesti ajakirjandus agiteerimisega ja Eesti Kirjastuse Ühisus nootide trükkimisega, Tartu ja Tallinna ja Petrogradi ajakirjandusega. Suhhumi sõitsid 1914. aasta 21. ja 22. maiks Eesti ajalehtede saadikud Jürgenstein, Luiga ja Vares, kutsutud kõnepidaja Sommer, kontserdilaulja Aino Tamm Pariisist, kooride juhataja Juhan Simm Berliinist, külali-

sed Tallinnast, Tartust, Viljandist, Narvast, Petrogradist, koorid Krimmist, Ees-Kaukaasiast, Punase-Lagedalt Sotši-Adleri ringkonnast, Salmest ja muudelt „lagedatelt”. Pidud võib hästi korda läinuks pidada kui esimest asunduste laulupidu.

Siinjuures peab seda tähendama, et laulupidu oli maikuu lõpus ja juulikuus algas sõda, kus sakslasi koledasti vihati. Vene sandarmeeriale ja tõsimeelsele venelastele, kes eesti ja saksa vahel vahet ei tea, näis eesti laulupidu olevat poliitiline fakt, millest arvati, et sel kombel said Saksa salakuulajad rahulikult oma tööd teha: tulid kõigi nelja ilmakaare poolt Suhhumi ja kadusid märkamatuks Kaukaasia mägedesse või orgudesse.

Laulupidu oli niisugune haruldane lugu, et meile teda Suhhumis mitu korda kinolindi pealt ette kanti, sest sel ajal oli ka Abhaasia võitmise 50 aasta juubeli pidu Vene valitsuse poolt.

Suhhumi linnas oli laulupeo ajaks ka laulukoor olemas: sopran Marie Vares, alt Marie Künnapas, tenor Peeter Holter ja bass oli koori juhataja J. Mihkelson.

Ka usuasjus ei olnud eestlased külmad. Nad käisid esiotsa saksakeelsel jumalateenistusel. 1903. aastal pidas õpetaja Bernhoff esimese jutluse Jakob Mihkelsoni uues majas ja võttis rahvast armulauale. Pärast tegi seda õpetaja Nigol Suhhumi ev.-luteri palvemajas, kus Alam-Linda koor V. Sooviku juhatusel koorilauluga teenistust ilustas.

Kõige esimese annetuse kiriku heaks tegi Suhhumi apteeker Rasefsky 1886. aastal: 2000 rubla. Iga aasta, kui õpetaja Suhhumis käis, sai korjandus tehtud ja raha renteisse kogutud, nii et 1914. aastal võis ehitusega alata ja 1915 lõpetada. Ehitusmeister Bame kui sakslane saadeti välja, niisama ka kaks kiriku nõukogu liiget, Kisner ja Adler kui sakslased. Lätlane Bockmann ja J. Mihkelson jäid paika.

Ehitusmeister Bame sai palvemaja linna poolt kingitud platsile valmis eelarve järgi 6500-rublase tasu eest. Ehitusmeister Bamele jääb see au, et ta väikese rahaga ilusa kiriku tegi oma energiat kulutades. Sakslased nimetasid seda „meie kirikuks”, mille vastu eestlased protesteerisid seda Suhhumi ev.-luteri kirikuks nimetades. 1904. aasta jaanuarikuust saadik kuni siiamaani oli kiriku nõukogu liige ka eestlane Jakob Mihkelson. Ümberkaudsetest asundustest sai annetusi korjatud, kenakesed summad tulid Estoniast ja Lindast näitemüükide läbi.

VI

Väga tähtsat osa mängisid eestlased põllumeeste seltsi asutamisel Suhhumis. Keegi Rõbinski, kes elas Estonias 1895. aastal mõne nädala sealse kooliõpetaja J. Mihkelsoni juures, kirjutas väikese brošüüri eesti asunikude kohta ja pani ette põllumeeste seltsi asutada. See sai täide viidud.

Asutajaliikmed olid suuremalt jaolt eestlased ja megrelid venelastega. 1896. aastal üüris selts mere kaldale (Михайловская набережная'le) ruumid.

Selts alustas tegevust omas majas. Kui õigeusu vaimulik maja õnnistamise ja pritsimisega valmis sai, pani Rõbinski ette, et ka eestlased võivad oma usukombe järgi palvetada. Et selleks aga mingit ettevalmistust ei olnud tehtud, ei saanud muud teha, kui et Jakob Mihkelson, kes katsepõllul järelevaataja ametis ja endine Estonia köster-koolmeister oli, tuletas paari sõnaga päeva tähtsust meelde ja selle suure vabaduse tähistamiseks, et eesti mees ka inimeste hulka sai arvatud, sai eestlaste poolt koraal „Oh võtkem Jumalat” harmooniumi saatel lauldud, mis selleks ülemiselt korruselt Rõbinski korterist sai toodud. Balti parunite orjad, rentnikud olid täisõiguslikeks ilmakodanikeks loetud: nad võisid Kaukaasia vürstidega ühe seltsi liikmed olla. See paisutas nende rinda ja ruume täitsid vägevad palvehelid.

Esimeseks põllumeeste seltsi juhatuse liikmeks oli jällegi J. Mihkelson.

Kui nimetatud isik katsejaamast ära tuli õllelao juhatajaks linna, kukkus mehe kurss kõvasti, aga visa eesti mehena seisis ta siiski kõikidele tuultele ja tormidele, ka alkoholilainetele vastu kui kalju meres. Õllelao juures oli õllepood ja iga Suhhumi sisserändaja astus, nagu silt näitas: „Astu sisse, eestlane!”, ja sai vastu võetud: Tere tulemast! Tihtipeale sai isikutele ulualust ja rahalist abi antud. Nii kasvas J. Mihkelsoni tutvusringkond 13 aasta jooksul, kuni teda viimaks Eesti konsuliks kutsuti.

Tütarlaste gümnaasiumis õpib seitse eestlast.

Suhhumis sündinud eestlastest on siiaaale ainult üks, Juhannes Jakobi poeg Mihkelson kõrgema kooli lõpetanud: Moskva Petrovsko-Razumovskoje põllutööakadeemia. Ta vend Kristjan on sealsamas kaks kursust läbi teinud. Peeter Truumann on Tiflisi kõrgemat tehnikakooli lõpetamas, Joh. Kaevats kui reaalkooli lõpetaja Suhhumi tubaka-katsejaamas instruktor. Reaalkoolis õpivad aga edukalt seitse noort meest.

Revolutsioon ei ole Suhhumis eestlastele midagi halba teinud. Ühisuse poodi kui kooperatiivi toetas iga valitsus, enamlased ja vähemlased.

VII

Sõja algul, juulikuus 1914 lõpetati üle Vene riigi kõik alkoholiga kauplemine ära. „Источник свѣжого пива” suleti ja Odessa kaubamaja Jenny Ko. õllelao ja -poe ärijuht asus täie hooga oma kaupluse juurde, mis tal koos Christofor Naabriga oli.

Eesti Majanduse Ühisus, kes 1914 lõpus oma äriaasta suure defitsiidiga lõpetas, hakkas Mihkelsoni ja Naabriga äriasjus ühinema, kuni viimaks Mihkelson ja Naaber oma kaupluse aprillikuus 1915 edasi müüsid, nagu praegugi asi on:

Chr. Naaber – ärijuht,

J. Mihkelson – juhatuse liige ja kassapidaja.

Eestlastel on oma ühispuud, kuhu iga mees kui omanik julgesti sisse astub. Vähehaaval hakkavad külamehed linnas maad ja majasid ostma. Kui veel korrata: F. Vilder oli Suhhumis esimene, Kata Tuulas teine majaomanik, aga need müüsid majad ära ja sõitsid minema. Jaan Kalits oli kolmas ja seega praegu esimene majaomanik, siis Jakob Mihkelson, kolmas Chr. Naaber, neljas Peeter Jors, viies Gustav Kaevats, kuues Jaan Kobolt, seitsmes Mart Mengel, kaheksas Juhannes Niinemägi, üheksas Mihkel Künnapas, kümnes Hindrik Grosmann. Paljud kauplevad veel, nii et loodetavasti meie Eesti ka linnas kasvama hakkab.

Paljud noored õpivad kõrgemas algkoolis, reaalkoolis ja naisgümnaasiumis ja peab kiitvalt ütleva, et reaalkoolis lõpetajad eesti poisid kõige parema tunnistuse saavad, kiitusega ühest klassist teise.

Tekstis mainitud isikuid

Koostanud A. Aule

Juhan **Aldorf** (tisler)
Hindrik **Grosmann** (ka Grosman)
Hendrik **Hendrikson**
Peeter **Holter**
August **Jake** [muudes allikates ka August Jacke]
Peeter **Jors** [muudes allikates ka Jorsch, Jorš)
Gustav **Kaevats**
Joh. **Kaevats**
Jaan **Kalits** (Krimmist)
Kata **Kalits** (Krimmist)
Jaan **Kobolt**
Otto **Köverik**
Jüri **Künnapas** (kingsepatöökoja omanik)
Marie **Künnapas**
Mihkel **Künnapas**
Mihkel **Lelle** (sadulsepp, õppinud Pärnus)
Peeter **Litter** (Viljandist)
Mart **Mengel**
Jakob **Mihkelson**
Juhannes **Mihkelson** (Jakobi p.)
Kristjan **Mihkelson** (Jakobi p.)
Christofor **Naaber**
Juhannes **Niinemägi**
Orro
Prill [muudes allikates ka Brill]
Reimann
Friedrich **Renning**
Ruber
Karl **Schwartzbach**
V. **Soovik**
Tomberg
Peeter **Truumann**
Tuul
Kata **Tuulas** (Viimsist)
Marie **Vares**
Friedrich **Vilder** (Tallinnast)